

به نام خدا

تحلیل حقوقی - جرم شناختی پولشویی در نظام کیفری ایران

مولفان :

دکتر سید عباس جزایری فارسانی

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد

دکتر کریم صالحی

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد

دکتر امین امیریان فارسانی

دکتری حقوق کیفری و جرم شناسی و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی شهرکرد

انتشارات ارسطو

(چاپ و نشر ایران)

۱۳۹۹

سرشناسه : جزائری، سیدعباس، ۱۳۵۲-
 عنوان و نام پدیدآور : تحلیل حقوقی - جرم شناختی پولشویی در نظام کیفری ایران /
 مولفان سیدعباس جزائری فارسانی، کریم صالحی، امین امیریان فارسانی.
 مشخصات نشر : مشهد: ارسطو: سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران، ۱۳۹۹.
 مشخصات ظاهری : ۲۱۶ ص.
 شابک : ۵۰۰۰۰۰-۶-۴۲۳-۴۳۲-۶۰۰-۹۷۸ :
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۲۰۶ - ۲۱۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
 موضوع : پولشویی -- ایران -- جنبه های حقوقی
 موضوع : Money laundering -- Iran -- Legal aspects
 موضوع : پولشویی -- ایران
 Money laundering -- Iran : موضوع
 موضوع : پولشویی -- قوانین و مقررات کیفری -- ایران
 Money laundering -- Law and legislation -- Criminal provisions -- Iran : موضوع
 شناسه افزوده : صالحی، کریم، ۱۳۶۱-
 شناسه افزوده : امیریان فارسانی، امین، ۱۳۶۹ -
 رده بندی کنگره : KMH۹۶۶
 رده بندی دیویی : ۳۴۶/۱۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۶۱۲۳۳۰۵

نام کتاب : تحلیل حقوقی - جرم شناختی پولشویی در نظام کیفری ایران
 مولفان : سید عباس جزائری فارسانی - کریم صالحی - امین امیریان فارسانی
 ناشر : ارسطو (با همکاری سامانه اطلاع رسانی چاپ و نشر ایران)
 صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
 تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۹
 چاپ : مدیران
 قیمت : ۵۰۰۰۰ تومان
 فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک : ۵۰۰۰۰۰-۶-۴۲۳-۴۳۲-۶۰۰-۹۷۸
 تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست مطالب

عناوین	شماره صفحه
مقدمه	۸
بخش اول : بررسی حقوقی و جرم شناختی پولشویی	۱۲
فصل اول : بررسی حقوقی پولشویی	۱۳
مبحث اول : مفهوم و تعریف	۱۳
مبحث دوم : تاریخچه	۱۸
مبحث سوم : عناصر تشکیل دهنده جرم	۲۳
گفتار اول : عنصر قانونی	۲۳
گفتار دوم : عنصر مادی	۲۴
بند اول : شرایط مقدماتی	۲۵
۱. ضرورت وجود جرم قبلی	۲۵
۲. خصوصیات مال حاصل از ارتکاب جرم	۳۰
۳- خصوصیات مرتکب جرم	۳۲
بند دوم : عمل مرتکب	۳۵
بند سوم: شیوه ها و وسایل ارتکاب جرم	۳۷
۱- شیوه های مشتمل بر استفاده از بانکها	۳۹
۱- ۱ تصفیه پول	۳۹
۱- ۲ افتتاح حساب با هویت مجعول	۴۰
۱- ۳ معاملات کلان از طریق نزدیکان	۴۰

۴-۱ وام های صوری و دروغین	۴۱
۵-۱ اسمورفینگ	۴۱
۶-۱ استفاده از بانکهای کارگزار	۴۲
۷-۱ نقل و انتقال الکترونیکی و استفاده از کارتهای هوشمند	۴۲
۸-۱ بهشتهای مالیاتی	۴۵
۲ - شیوه های مربوط به استفاده از مؤسسات مالی غیر بانکی	۴۶
۱-۲ حواله	۴۶
۲-۲ استفاده از بازار بورس و خرید و فروش سهام و اوراق بهادار	۴۷
۳-۲ استفاده از مؤسسات بیمه	۴۸
۳-۳ شیوه ها و طرق پولشویی بدون استفاده از مؤسسات مالی	۴۹
۱-۳-۱ قاچاق پول	۴۹
۲-۳ استفاده از کازینو ها	۵۰
۳-۳ استفاده از مؤسسات غیر انتفاعی و خیریه	۵۰
۴-۳ استفاده از بازار هنر و عتیقه جات و جواهرات	۵۱
۵-۳ استفاده از متخصصان حرفه ای	۵۲
بند چهارم : مراحل پولشویی	۵۴
۱- مرحله جایگزینی	۵۴
۲- مرحله لایه گذاری	۵۵
۳- مرحله ادغام	۵۷
بند پنجم : نتیجه مجرمانه	۵۸
بند ششم : مشارکت و معاونت در پولشویی	۶۰
گفتار سوم : عنصر معنوی جرم	۶۲
فصل دوم : بررسی جرم شناختی پولشویی	۶۵
مبحث اول : هدف و ضرورت جرم انگاری	۶۵

مبحث دوم : ویژگی های رایج جرم پولشویی	۶۸
گفتار اول : فراملی بودن	۶۸
گفتار دوم: سازمان یافتگی	۷۰
گفتار سوم : بدون قربانی بودن	۷۳
مبحث سوم : میزان پولشویی	۷۶
مبحث چهارم : اهداف و علل پولشویی	۷۹
مبحث پنجم : آثار و زیانهای پولشویی	۸۱
گفتار اول: آثارهای و زیانهای اقتصادی	۸۱
گفتار دوم : آثار و زیانهای اجتماعی و سیاسی	۸۵
مبحث ششم : رابطه پولشویی و جرایم مربوط به مواد مخدر	۹۰
مبحث هفتم : ارتباط پولشویی و تروریسم	۹۳
بخش دوم : مبارزه با پولشویی	۱۰۲
مقدمه	۱۰۳
فصل اول : اقدامات انجام گرفته در سطح بین المللی	۱۰۵
مبحث اول: اسناد و توافق نامه های جهانی و منطقه ای	۱۰۵
گفتار اول: کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان مصوب ۱۹۸۸	۱۰۵
گفتار دوم : اعلامیه کمیته بال	۱۰۸
گفتار سوم : کنوانسیون شورای اروپا	۱۱۰
گفتار چهارم : دستورالعمل اروپایی در زمینه پولشویی	۱۱۲
گفتار پنجم: کنوانسیون سازمان ملل علیه جرایم سازمان یافته فراملی	۱۱۵
گفتار ششم : کنوانسیون سازمان ملل علیه فساد مالی	۱۱۹
مبحث دوم : نهادها و سازمانهای مبارزه با پولشویی	۱۲۴
گفتار اول : نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پولشویی «فاتف»	۱۲۴

گفتار دوم: گروه آگمونت	۱۲۶
فصل دوم: راهکارهای ارائه شده برای مبارزه با پولشویی	۱۳۰
مبحث اول: راهکارهای تقنینی	۱۳۰
گفتار اول: جرم‌انگاری پولشویی در قوانین داخلی	۱۳۰
گفتار دوم: پیش‌بینی کیفرهای متناسب با جرم	۱۳۵
گفتار سوم: شناسایی مسئولیت کیفری برای اشخاص حقوقی	۱۴۰
مبحث دوم: راهکارهای اجرایی و اداری	۱۴۴
گفتار اول: مسئولیتها و تکالیف مؤسسات مالی	۱۴۴
بند اول: رعایت اصل شناخت مشتری	۱۴۴
بند دوم: حفظ سوابق مالی	۱۴۸
بند سوم: گزارش موارد مشکوک	۱۵۰
بند چهارم: تعدیل اصل رازداری حرفه‌ای	۱۵۴
بند پنجم: عدم اطلاع به مشتری درخصوص گزارش موارد مشکوک	۱۵۷
بند ششم: آموزش کارکنان و کارمندان	۱۵۹
گفتار دوم: مسئولیتها و تکالیف مؤسسات غیر مالی و اشخاص حرفه‌ای	۱۶۱
گفتار سوم: مسئولیتها و تکالیف نظارتی	۱۶۳
بند اول: ایجاد واحدهای اطلاعاتی مالی <i>FIU</i>	۱۶۳
بند دوم: کنترل نقل و انتقال پول	۱۶۸
بند سوم: نظارت بر بانکها و مؤسسات مالی	۱۶۹
بند چهارم: تجویز روش حمل و تحویل تحت کنترل	۱۷۱
مبحث سوم: راهکارها و اقدامات پیشگیرانه	۱۷۴
گفتار اول: مفهوم پیشگیری از جرم	۱۷۴
گفتار دوم: پیشگیری از پولشویی	۱۷۵
مبحث چهارم: راهکارهای قضایی	۱۷۹

گفتار اول: تسهیل کشف و اثبات جرم	۱۷۹
بند اول : پذیرش اماره مجرمیت	۱۷۹
بند دوم : استفاده از مخبرین و فنون ویژه تحقیق	۱۸۲
گفتار دوم : مصادره و ضبط اموال	۱۸۴
گفتار سوم: همکاری قضایی بین المللی	۱۸۷
بند اول : نیابت قضایی بین المللی	۱۸۹
بند دوم : احاله رسیدگی کیفری	۱۹۲
بند سوم : انتقال محکومین	۱۹۳
بند چهارم: استرداد متهمین و محکومین	۱۹۵
نتیجه گیری و پیشنهادات	۲۰۰
فهرست منابع و مآخذ	۲۰۴
منابع فارسی	۲۰۴
الف (کتابها	۲۰۴
ب) مقالات و نشریات	۲۰۶
ج) تقریرات و گزارشات	۲۱۰
د) پایان نامه ها	۲۱۱
منابع عربی	۲۱۱
الف) کتب	۲۱۱
ب) مقالات	۲۱۱
منابع انگلیسی	۲۱۲
<i>Books</i>	۲۱۲
<i>ARTICLES AND REPORTS</i>	۲۱۲
سایتهای اینترنتی	۲۱۵
اسناد و مدارک و قوانین	۲۱۵

مقدمه

یکی از ناهنجاریهای مهم و فراملی در عرصه فعالیت‌های اقتصادی و تجاری شستشوی پول ناشی از منابع نامشروع می‌باشد. منظور از پولشویی این است که متخلفان، پول‌های کثیفی که از منابع نامشروع به دست آورده در روند مبادلات و نقل و انتقالات بانکی وارد نموده و مشروع جلوه می‌دهند. پولشویی امروزه یک جرم فراملی و سازمان یافته است که معمولاً به دنبال یک جرم سازمان یافته دیگر از قبیل قاچاق مواد مخدر، اختلاس، ارتشاء، کلاهبرداری، فحشا و ... به وقوع می‌پیوندد.

در سالهای اخیر دولت‌ها برنامه‌های زیادی برای مبارزه با پولشویی طراحی کرده‌اند و به نقشی که بانکها و سایر موسسات مالی در فرآیند شستشو ایفا می‌کنند متوجه شده‌اند. منابع پول کثیف، قبل از قطع ارتباط با منشأ کثیف، از طریق بانکها و موسسات مالی جابجا می‌شود. مبارزه با بزه پولشویی و پرهیز بانکها و موسسات مالی از نقش واسطه نقل و انتقال این قبیل پول‌ها، نیازمند اقدامات فراگیر در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی می‌باشد. آنچه اکنون اهمیتی بیشتر از تصویب قوانین مبارزه با پولشویی یافته است همکاری کشورهای جهان، حول محور تعاملات جهانی و همکاریهای منطقه‌ای است. به همین دلیل کشورها تلاش می‌کنند تا در دو مقوله به اجماع و تفاهم جهانی برسند و آن، دست یافتن به یک تعریف یا استنباط مشترک از مبانی و ارکان جرم پولشویی و وظایف و مسولیت‌هایی است که نهادهای مشمول برای مبارزه عهده‌دار می‌شوند و دیگر پیش‌بینی تدابیر لازم مانند معاضدت قضایی و همکاری با سایر کشورها و نهادهای بین‌المللی است. هیچ کشوری به تنهایی قادر به مبارزه با پولشویی نمی‌باشد و از این رو، جامعه بین‌المللی اقدامات جدی در زمینه مبارزه با پولشویی بعمل آورده است.

نظم عمومی بین المللی در جامعه جهانی، ونیز رعایت عدالت و برابری اجتماعی، کشورها را ملزم به ایفای تعهداتی بین المللی در قالب تدابیر و اقدامات تابعان موثر بین المللی (دولتها) نموده است. توجه جامعه جهانی به مسایل و معضلات بین المللی و اهتمام به ممانعت از تضییع حقوق مظلوم و بزه دیده، در سطح دولتها و چه اشخاص خصوصی در بعد داخلی، گام های موثر، سریع و فراگیر را که برقراری نظم و آرامش و امنیت جامعه جهانی را به ارمغان می آورد، به همراه داشته است.

اقدامات جامعه بین المللی، ناظر به چند حوزه است که مهمترین آنها اصلاح و تجهیز حقوق کیفری داخلی برای جرم انگاری پول شویی است. علاوه بر این جامعه جهانی در ایجاد ضمانت اجراهای حقوق بین المللی برای مبارزه با پولشویی و برقراری نظم عمومی بین المللی، اصلاح نظام ها و سیستم های کیفری کشورها در امر مبارزه با بزهکاری، به ویژه پیشگیری از ارتکاب اعمال محل نظم اجتماع جهانی و نظم اجتماع ملی در دستور کار دولتها قرار گرفته است (نصیری، ۱۳۹۴: ۴۳).

پیشرفت علم، فن آوری، فن آفرینی و رشد ارتباطات، پیچیدگی جرایم را همراه داشته و در نتیجه در کنار جرایم سنتی، جرایمی که ارتکاب آن با گستره بیشتر و به صورت جمعی، در قالب گروه های سازمان یافته و دارای سلسله مراتب با خصیصه های مختص خود (فراملی بودن، حرفه ای بودن، سازمان یافته بودن) که آن را از جرایم سنتی متمایز می سازد، ظهور کرده است. البته این جرایم پا به پای جوامع بشری وجود داشته اند، اما به خاطر سادگی جوامع ابتدایی و بدوی بودن اجتماعات، زیاد جلب توجه نمی کرد. اما امروزه، ارتکاب این جرایم، به سبب به مخاطره انداختن نظم عمومی بین المللی توجه جامعه جهانی را به خود معطوف نموده و برای مبارزه هر چه بهتر با آن جرم انگاری جرایم سازمان یافته در سطح ملی کشورها، مطرح شده است. از مصادیق بارز این جرایم که به «جرایم سازمان یافته» مشهورند، پولشویی یا تطهیر عواید حاصل از جرایم (سازمان یافته) است.

« پول شویی» یا « تطهیر پول» فرایندی است که در طی آن درآمدهای غیر قانونی را قانونی جلوه میدهند و به تعبیر دیگر به معنای قانونی کردن درآمدهای غیر قانونی، مشروع کردن پول های نا مشروع یا تطهیر پول های حرام و یا تبدیل پول های کثیف ناشی از اعمال خلاف به پول های تمیز و پاک می باشد.

همچنین ماده ۲ قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۲ بهمن ماه ۱۳۸۶ مجلس شورای اسلامی نیز پولشویی را چنین تعریف می کند:

الف: تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت های غیرقانونی با علم به

این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

ب: تبدیل یا مبادله یا انتقال عواید به منظور پنهان کردن منشأ غیرقانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده، یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد.

ج: اخفا یا پنهان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع و محل نقل و انتقال، جابه‌جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.

همچنین براساس ماده یک دستورالعمل اروپایی، مصوب مارس ۱۹۹۰، پدیده پول شویی به این شرح تعریف شده است: «تبدیل یا انتقال یک دارایی، با هدف پنهان کردن منشأ غیر قانونی آن دارایی یا کمک به هر شخصی که با چنین جرایمی سر و کار دارد.» بنابراین پول شویی به عنوان یک فرآیند به سه بخش جایگذاری، لایه گذاری و ادغام تقسیم بندی می‌گردد و از آنجایی که پول شویی به عنوان جرمی با ویژگی های مخرب است و از جمله مهم ترین این ویژگیها ثانویه بودن جرم پولشویی می‌باشد. و جرم ثانویه به جرمی اطلاق می‌گردد که ظهور آن مستلزم ایجاد یک جرم اولیه است. جرم پول شویی نیز معلول بروز یک جرم اولیه است تا منافع حاصل از آن وجهه و شکل تمیز به خود بگیرد. FATF برای مبارزه با پولشویی جرائمی را به عنوان اصلی ترین منابع حاصل از عواید غیر قانونی از قبیل: شرکت در گروه های جنایی سازمان یافته، جعل و تقلب، پول تقلبی، دزدی و اخاذی و ... بر شمرده است. به لحاظ اینکه ارتباط منابع مالی حاصل از این جرایم به بانکها و موسسات مرتبط می‌گردد بنابراین بانکها و موسسات مالی نقش مهمی را در امر مبارزه با پولشویی عهده دار می‌باشند. چرا که محکومیت یک کشور، به ویژه بانکها و موسسات مالی آن به عدم رعایت ضوابط پذیرفته شده بین المللی در امر مبارزه با پولشویی، متضمن آثار و تبعات سنگینی به لحاظ ریسک شهرت خواهد بود. این امر سبب می گردد مراکز مالی کشور، مورد اتهام قرار گرفته و در سطح بین الملل در زمره مراکز مالی غیر مطمئن طبقه بندی شوند. در این خصوص براساس اصل ۴۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی «دولت مکلف است ثروت‌های ناشی از غصب، رشوه، اختلاس، سوء استفاده از موقوفات، سوء استفاده از مقاطعه کاری‌ها و معاملات دولتی و فروش زمین های موات، مباحات اصلی، دایر کردن فساد و سایر موارد غیر مشروع را گرفته و به صاحب حق رد نماید و در صورت معلوم نبودن او، به بیت المال بدهد، این حکم را دولت باید با رسیدگی، تحقیق و ثبوت شرعی اجرا نماید.» بنابراین اصل ۴۹ قانون اساسی از قابلیت لازم در خصوص مبارزه با جرم پولشویی برخوردار است و در قانون مدنی نیز هر مالکیتی که

منشأ آن یکی از اسباب مذکور در قانون نباشد، محترم و مشروع نیست. قانون مدنی ایران دعاوی ناشی از قمار و گرو بندی را قابل استماع ندانسته و شروط و تعهدات نامشروع را باطل و در پاره ای صور باطل و مبطل اعلام نموده است. همچنین، در حقوق ایران در صورتی که جهت معامله ذکر شود، الزاماً باید مشروعیت داشته باشد تا واجد آثار و نفوذ حقوقی باشد. تنها نکته‌ای که در این جا به ذهن متبادر می شود این است که در خصوص مبارزه با پولشویی قوانین قابل توجهی که به صورت مستقیم به مبارزه با این جرم بپردازد وجود ندارد و تنها قانون مبارزه با پولشویی مصوب ۱۳۸۶ در این زمینه به تصویب رسیده است. اما در سطح بین المللی منشورها و قوانینی تدوین شده که یکی از آنها پیمان نامه سال ۱۹۸۸ وین و قانون مبارزه با پولشویی اتحادیه اروپاست که در سال ۱۹۹۱ به تصویب رسیده است.

اما در خصوص ارائه راهکارهای مبارزه با پولشویی در نظام بانکی بایستی به علت ها پرداخته شود و توجه به معلول وظایف و رسالت اصلی و اولیه دستگاههای ذیربط را نباید تحت الشعاع قرار داد. و از طریق وضع قوانین و مقررات اصولی با این پدیده به مبارزه پرداخت و با اتخاذ سازو کارهای مناسب با مبانی و اصول نظام حقوقی از عوارض و پیامدهای منفی و توالی فاسد کاسته شود.

بخش اول

**بررسی حقوقی و جرم شناختی
پولشویی**

فصل اول

بررسی حقوقی پولشویی

در این فصل، به بررسی پدیده پولشویی به عنوان یک جرم پرداخته می‌شود. لذا همانند هر جرم دیگر در ضمن تبیین مفهوم و تعریف، تاریخچه پولشویی و ارکان تشکیل دهنده آن مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

مبحث اول : مفهوم و تعریف

پولشویی که به آن تطهیر پول یا پاک‌نمایی پول نیز گفته می‌شود معادل لغوی کلمه *money laundering* انگلیسی است. با شنیدن این واژه اولین تصویری که به ذهن می‌رسد این است که پول کثیفی در میان است که احتیاج به شستن و پاک کردن دارد و این برداشت از مفهوم حقوقی آن دور نیست. امروزه در سطح بین‌المللی اموالی وجود دارد که به آنها اموال کثیف گفته می‌شود و حاصل فعالیت‌های مجرمانه است. این اموال به ۳ دسته تقسیم می‌شوند: پولهای خونی، پولهای سیاه و پولهای خاکستری.

پولهای خونی به پول حاصل از فعالیت بر علیه بشریت مانند تروریسم و قاچاق مواد مخدر اطلاق می‌شود، پولهای سیاه به پولهایی گفته می‌شود که از طریق فرار مالیاتی، قاچاق کالا و ارز و بازار زیرزمینی به دست می‌آید و دسته سوم پولهایی هستند که دور از چشم مامورین حکومت اخذ می‌شوند یعنی از طریق رشوه خواری و ارتشا و فساد مالی به دست می‌آید.^۱

۱. مهدی صحرانیان "ار آل کاپون تا اسکله های جنوب"، روزنامه یاس نو، شماره ۱۵۷، ۸۲/۶/۲۳، ص ۷.

از آنجایی که منشا این پولها غیر قانونی است باید یک سلسله عملیاتی روی آنها انجام شود تا سرمنشا غیر قانونی آنها پوشیده شده و به صورت قانونی جلوه داده شود که به این عملیات پولشویی گفته می‌شود. در واقع همان گونه که برخی اساتید گفته اند عملیات پولشویی مثل یک شستشو خانه یا ماشین لباسشویی که چرک و کثافت را از لباسها جدا می‌کند عمل کرده و با جدا کردن کثافات ناشی از مال، آن را پاک می‌سازد و به آن ظاهری قانونی می‌دهد.^۱

امروزه جنایاتی که منفعت سرشار مادی در بردارند به شکل سازمان یافته و در بعد فراملی ارتکاب می‌یابد و فعالیت آنها شامل موارد گسترده ای از قبیل قاچاق مواد مخدر، قاچاق اشخاص به ویژه مهاجران و کودکان و زنان به منظور سوء استفاده های جنسی و جسمی، تجارت و قاچاق اعضای بدن انسان، قاچاق اسلحه، قاچاق آثار تاریخی، هنری و فرهنگی و قاچاق ارز و هر فعالیت مجرمانه سود آور دیگری می‌شود.

این گروه ها برای اینکه توجه مقامات دولتی به جنایات آنها جلب نشود و موجب سوء ظن و دستگیری آنها نشود تا بتوانند با خیالی آسوده به مصرف یا سرمایه گذاری مجدد آنها در فعالیت های مجرمانه پردازند، نیاز به تطهیر این عواید دارند تا منشا نامشروع آنها کتمان شود و برای نیل به این مقصود از هر شیوه ای و در هر کجای جهان استفاده می‌کنند. به همین دلیل هم امروزه پولشویی به عنوان یک جرم سازمان یافته فراملی واجد اهمیت جهانی است.

البته پولشویی اولین بار که در سطح بین المللی مطرح شد فقط به تطهیر اموال کثیف ناشی از تجارت مواد مخدر اطلاق شد. ماده ۳ کنوانسیون سازمان ملل در خصوص مواد مخدر و داروهای روانگردان مصوب ۱۹۸۸ در وین، به عنوان اولین سند بین المللی که توجه جهانیان را به مساله پولشویی جلب کرد، بدین شکل مقرر می‌دارد که :

«هریک از اعضا اقدامات ضروری را به منظور تثبیت جرایم کیفری تحت قوانین داخلی خود در صورت ارتکاب عمدی موارد زیر اتخاذ خواهد نمود: (الف) ۱... ۲... ۳... ۴... ۵... (ب) ۱-تبدیل و یا انتقال اموال با علم به اینکه اموال مزبور ناشی از ارتکاب جرم یا جرایم موضوع بند فرعی (الف) این بند بوده و یا مشارکت در جرم و یا جرایم مزبور به منظور اخفاء و یا کتمان اصل نامشروع اموال و یا معاونت با هر شخصی که در ارتکاب چنین جرم یا جرایمی دست داشته، جهت فرار از عواقب قانونی اقدامات خود. ۲- اخفاء و یا کتمان ماهیت واقعی، منبع، محل، واگذاری، جابجایی حقوق مربوط و یا

۱. حسین میر محمد صادقی، حقوق جزای بین الملل، (مجموعه مقالات)، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۷۷، ص ۳۳۳.

مالکیت اموال مزبور، با علم به اینکه این اموال از جرم و یا جرایم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم و یا جرایمی ناشی گردیده اند. ج ۱۰۰۰- تحصیل، تملک و یا استفاده از اموال مزبور با علم به اینکه این اموال از جرم یا جرایم موضوع بند فرعی (الف) این بند و یا مشارکت در انجام چنین جرم و یا جرایمی ناشی گردیده اند.^۱»

لازم به ذکر است که جرایم موضوع بند فرعی (الف) شامل تولید، ساخت و تهیه و عرضه و حمل و نگهداری و توزیع و سایر جرایم مربوط به مواد مخدر است.

البته این کنوانسیون تعریفی از پولشویی ارائه نمی دهد بلکه مصادیق آن را بر می شمارد و به شکلی عام تمام اشخاصی را که از منشا مجرمانه اموال آگاه هستند، یعنی قاچاقچیان، واسطه ها، بانکداران، ... را مورد توجه قرار داده است. با توجه به این مصادیق می توان گفت این کنوانسیون هر نوع مداخله در اموال ناشی از جرایم مقید در این کنوانسیون (جرایم مربوط به مواد مخدر)، به منظور اخفاء و کتمان وجود و ماهیت واقعی و منبع نامشروع و مجرمانه آنها را با علم به اینکه این اموال از ارتکاب جرایم مذکور ناشی شده اند را پولشویی محسوب می کند. اشکالی که بر این تعریف - البته در زمان ما - وارد است این است که فقط شستشوی اموال و عواید ناشی از جرایم مربوط به مواد مخدر را شامل می شود و نه سایر جرایم سود آور را. علی رغم وجود این ایراد، این کنوانسیون در بین اسناد بین المللی در زمینه پولشویی دارای جایگاه خاصی است و سایر اسناد بین المللی که پس از آن در این زمینه نگاشته شده اند از این کنوانسیون الهام گرفته و با استفاده از آن تنظیم و تصویب شده اند.

برای اولین بار نیروی ویژه اقدام مالی برای مبارزه با پولشویی (فاتف)^۲ در سال ۱۹۹۰ به کشورها توصیه کرد که پولشویی به تطهیر اموال ناشی از کلیه جرایمی که به نحو قابل ملاحظه ای سودآور هستند و یا برخی جرایم مهم گسترش یابد. این سازمان تعریف مصداقی زیر را برای جرم پولشویی ارائه داده است :

«الف) تحصیل، تملک، نگهداری، تصرف یا استفاده از درآمدهای حاصل از جرم با علم به اینکه به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده است. ب) تبدیل، مبادله یا انتقال

۱. ترجمه کنوانسیون برگرفته شده است از : شاهرخ شاکریان، شکوه فقیری و فاطمه منتصر اسدی، مجموعه کنوانسیونهای بین المللی (تصویب دولت ایران)، جلد ۵، تهران، ریاست جمهوری، اداره کل قوانین و مقرات کشور، ۱۳۷۶، صص ۸۷۰-۸۳۸

2. FATF: Financial Action Task Force On Money Laundering

«در خصوص این سازمان و فعالیتهای آن توضیح بیشتری در بخش دوم این پایان نامه خواهد آمد.»

درآمدهای حاصل از جرم به منظور پنهان کردن منشا غیر قانونی آن، با علم به اینکه به طور مستقیم یا غیر مستقیم از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نشود. ج) اخفاء یا پنهان کردن ماهیت واقعی، منشاء، منبع، محل، نقل و انتقال، جابجایی یا مالکیت درآمدهای حاصل از جرم که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده است.»

کنوانسیون ۱۹۹۰ شورای اروپا و همچنین دستور العمل اروپایی ۱۹۹۱ نیز چنین تفسیری از پولشویی را پذیرفتند و آن را به عواید حاصل از هر جرم کیفری گسترش دادند. در سال ۱۹۹۲ سازمان ملل متحد نیز چنین تفسیری را مورد تایید قرار داد و امروزه نظام کیفری بیشتر کشورهایی که پولشویی را جرم دانسته‌اند نیز از این تفسیر پیروی کرده‌اند.

ماده ۶ کنوانسیون ۲۰۰۰ پالرمو در خصوص مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی که پولشویی را به عنوان یک جرم مستقل مورد توجه قرار داده است تعریف زیر را از پولشویی ارائه می‌دهد:

« ۱) تبدیل یا انتقال دارایی، با علم بر اینکه دارایی مزبور از عواید حاصله از جرم است به منظور مخفی کردن یا تغییر دادن منشا غیر قانونی این دارایی یا کمک به شخصی که در ارتکاب جرم اصلی مشارکت دارد برای فرار از عواقب قانونی اعمال خود؛ ۲) اخفاء یا کتمان ماهیت حقیقی یا منشاء یا محل یا کیفیت تصرف در آن یا نقل و انتقال یا مالکیت یا حقوق متعلق به آن با علم به اینکه این دارایی عواید حاصله از جرم می‌باشد. ۳) تحصیل دارایی یا تصرف در آن یا استفاده از آن با علم بر اینکه این دارایی از عواید جرم می‌باشد در هنگام دریافت آن.» مجمع عمومی اینترپل در شصت و چهارمین نشست خود در پکن این تعریف را از پولشویی ارائه داده است :

«هرگونه عمل یا شروع به عملی به منظور پنهان ساختن یا تغییر ماهیت غیر قانونی درآمدهای نامشروع به طوری که وانمود شود از منابع قانونی سرچشمه گرفته است. ^۱»

با توجه به تعاریف ارائه شده در اسناد مورد بررسی می‌توان پولشویی را شامل کلیه اعمالی دانست که توسط هرکس آگاهانه بروی اموال و حقوق ناشی از اموال حاصل از هر فعالیت مجرمانه صورت می‌گیرد تا ماهیت و و منشاء نامشروع اموال حاصل از ارتکاب جرم پنهان بماند و اموال مزبور ظاهری قانونی به خود گرفته و پاک و مشروع جلوه داده شوند.

البته برخی حقوقدانان به گونه ای پولشویی را تعریف کرده اند که مخفی نگه داشتن هدف و کاربرد

۱. به نقل از قانون نمونه سازمان ملل در خصوص مبارزه با پولشویی تهیه شده توسط دفتر مواد مخدر و پیشگیری از جرم سازمان ملل ۱۹۹۹. متن ترجمه این قانون در نشریه مجلس و پژوهش، سال ۱۰، ش ۳۷ بهار ۸۲، صص ۲۰۶ - ۱۶۵، درج شده است.

غیر قانونی اموال را نیز شامل می‌شود. در یک تعریف آمده است: «پولشویی فرایندی است که به وسیله آن شخص وجود و منبع غیر قانونی و یا کاربرد غیر قانونی درآمد حاصل از اعمال مجرمانه را پنهان می‌کند تا آن اموال قانونی به نظر برسند.»^۱ که این تعریف پولشویی را به تامین مالی تروریسم بسیار نزدیک می‌سازد که مادر مباحث آینده به آن خواهیم پرداخت.

در ایران در مصوبه مورخ ۸۳/۲/۶ مجلس شورای اسلامی در خصوص مبارزه با پولشویی چنین تعریف شده است:

جرم پولشویی عبارت است از: الف) تحصیل، تملک، نگهداری، یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت غیر قانونی با علم براینکه به طور مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده است. ب) تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان کردن منشأ قانونی آن با علم به اینکه به طور مستقیم یا غیر مستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد. ج) اخفاء یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع، محل، نقل و انتقال، جابه جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.»

در این تعریف قانونگذار ما به پیروی از اسناد بین المللی متاخر قانونی جلوه دادن عواید غیر قانونی حاصل از تمام جنایات را جرم دانسته است. اما در بند الف) هیچ گونه قیدی مبنی براینکه پولشویی باید به خاطر قانونی جلوه دادن عواید غیر قانونی صورت گیرد پیش بینی نشده است که این امر موجب گسترش دامنه شمول پولشویی می‌گردد. چون اصولاً پولشویی به خاطر قانونی جلوه دادن عواید غیرقانونی، جرم شناخته می‌شود.

مبحث دوم: تاریخچه

پدیده پولشویی - البته نه به عنوان یک جرم - مانند مفاسد اجتماعی دیگر پدیده تازه ای نیست. از آنجایی که نیاز پدر اختراع است، بشر همواره به دنبال تدابیری بوده تا به طریقی اعمال نادرست و مجرمانه خود را بپوشاند و یا ثروت خود را از چشمهای کنجکاو و دستهای حاسدان و یا مامورین مصادره یا اخذ مالیات مخفی کند و به همین منظور تدابیر فریبنده ای را اختراع کرد. لذا نگرانی درباره استفاده صحیح یا سوء استفاده از پول پنهان شده مساله ای نیست که فقط در زمان ما مطرح مطرح باشد. البته هیچ کس نمیتواند دقیقاً معین کند که پولشویی از چه زمانی آغاز شده است. اما می توان مطمئن بود که این عمل طی چند هزار سال اتفاق می افتاد است. مورخان گفته اند که بیش از ۲۰۰۰ سال قبل از میلاد، تجار چینی از ترس اینکه حاکمان وقت سود و دارایی های حاصل از تجارت آنان را ضبط کنند ثروت خود را پنهان می کردند. مثلاً ثروت خود را جابه جا می کردند و آن را در ایالات دور و حتی خارج از چین نگه می داشتند و از روشهای دیگر از جمله تبدیل پول به دارایی های منقول، انتقال پول نقد به خارج از حوزه حاکمیت برای سرمایه گذاری در کسب و تجارت و ... استفاده می کردند.^۱ بنابراین ارکان تطهیر پول که اخفا و جابجایی و سرمایه گذاری مجدد مال بوده در آن زمان نیز صورت می گرفته است و با گذشت بیش از ۴ هزار سال امروزه نیز همان ارکان در پولشویی وجود دارد اما شیوه های آن تغییر یافته است.

«در اوایل قرن ۱۷ میلادی کلیسای کاتولیک ربا خواری و گرفتن بهره را جرمی مهم و شدید اعلام کرد. در نتیجه بازرگانان و قرض دهندگان را مجبور کرد که شیوه های مختلفی را برای مخفی کردن و انتقال پولهای مجرمانه خود پیدا کنند و هدف آنها نیز این بود که سودهای حاصله را مخفی کنند و یا ظاهری غیر از آنچه واقعاً هست به آن بدهند. پس از آن ردپای پولشویی را می توان در زمانی دنبال کرد که دزدان دریایی، به کشتی های بازرگانان اروپایی که از دریای آتلانتیک می گذشتند حمله می کردند و پس از آن به دنبال بهشتهای مالی می گشتند که بتوانند از ثمره تجارت مجرمانه شان، عیاشانه استفاده کنند و این دولت شهرهای مدیترانه ای بودند که برای پذیرش این مجرمین به عنوان شهروند با یکدیگر رقابت می کردند. چون پول این دزدان تجارت آنها را رونق می داد و درآمد بیشتری

1. Sterling Seagrave, lord of Rim

به نقل از فریده تذهیبی، تطهیر پول (پول شویی)، چاپ اول، انتشارات زعیم، ۱۳۸۱، ص ۷

را به خزانه آنها وارد می‌کرد.»^۱ اما این اعمال هیچ گاه عنوان مجرمانه نداشتند.

در قرن ما گفته می‌شود این اصطلاح نخستین بار در جریان جنایتهای «آلفونس کاپون» معروف به «آل کاپون» جنایتکار معروف دهه ۲۰ و ۳۰ آمریکا ابداع شده است. دوران جلوگیری از ساخت و مصرف مشروبات الکلی که با تصویب قانون وستد در سال ۱۹۱۹ در آمریکا شروع شد، فرصتی را به مجرمین مافیایی داد که با اخذ مقادیر عظیم پول نقد از معتادین مشروبات الکلی که دسترسی قانونی به آن نداشتند پولهای نقد بی حد و حصری به دست آوردند و علاوه بر آن این مجرمین از راه ربا خواری و اخاذی و فحشا و قماربازی نیز پول گزافی به دست می‌آوردند که لازم بود به آن صورت مشروع و قانونی بدهند. یک راه برای این کار انجام کسب و کارهای به ظاهر مشروع و قانونی و آمیختن درآمدهای غیر قانونی شان با درآمدهای مشروعی بود که از این فعالیتها به دست می‌آوردند. ماشینهای رختشویی یکی از این کسب و کارهایی بود که به وسیله گانگسترهای مجرم آن زمان و از جمله آل کاپون مورد استفاده قرار گرفت. چون در این ماشینها کسب و کار به صورت نقدی انجام می‌گرفت و منافع غیر قابل تردیدی از این راه به دست می‌آمد. اما در اکتبر ۱۹۳۱ بی احتیاطی آل کاپون باعث شد که مامورین مالیاتی به یک اتهام ساده فرار مالیاتی او را بازداشت و او را به ۱۱ سال زندان و پرداخت ۵۰ هزار دلار جزای نقدی محکوم کنند.^۲ البته این محکومیت نه به خاطر جرایمی که وی پولهای گزافی از آنها به دست آورده بود، بلکه به خاطر فرار مالیاتی بود. عده‌ای وجه تسمیه عنوان پولشویی را به این واقعه نسبت می‌دهند چون پول کثیف و حاصل از جرم بعد از آمیخته شدن با پولهای حاصل از فعالیت رختشویخانه ها، شسته شده و ظاهری تمیز و قانونی پیدا می‌کند.

اما عده ای دیگر علت نامگذاری پولشویی بر این عمل را این می‌دانند که «آنچه را که انجام می‌شود به طور کامل شرح می‌دهد. یعنی پول غیر قانونی یا کثیف به گردش می‌افتد یا شستشو داده می‌شود به نحوی که در پایان کار شکل پول قانونی یا پاک به خود می‌گیرد. به عبارت دیگر پولهایی که به طور غیر قانونی به دست آمده است در جریان یک رشته انتقالات و معاملات مجهول باقی می‌ماند به طوری که در نهایت، می‌توان پولها را به عنوان درآمد مشروع عرضه کرد.»^۳

دستگیری و محکومیت آل کاپون در سایر مجرمین که به تازگی به ضرورت تغییر قیافه دادن منابع مالی خود پی برده بودند، انگیزه ای ایجاد نمود تا تاکتیک‌های پولشویی مؤثرتری را مورد استفاده قرار

1. «Money Laundering», on : www.Pctc.gov.ph/edocs/lpapers/moneylaundering.html/

2. Billy steel. Money Laundering A brief History , on : www.laundrymanu.net.com

۳. جفری را بینسون، شست و شوی پول آلوده، ترجمه آلبرت برناردی، چاپ اول، کلک آزادگان، ۱۳۸۱، صص ۱۱-۱۲

دهند تا به سرنوشت آل کاپون دچار نشوند. از جمله این اشخاص، شخصی به نام مایرلانسکی^۱ بود که عنوان معروف ترین فرد غیر ایتالیایی مافیا را داشت. وی که از رویه آل کاپون آزرده خاطر شده بود به دنبال شیوه های جدید پولشویی برآمد. او در مدتی کمتر از یک سال، مزایای حسابهای شماره دار بانکهای سوئیس را کشف کرد. تسهیلات بانکی سوئیس به لانسکی شیوه ای را عرضه کرد تا یکی از اولین تکنیکهای واقعی پولشویی - تکنیک وام دهی مجدد - را ایجاد کند و بعدها همکاران وی شیوه های دیگری از جمله استفاده از نقاط امن و مطمئن در خارج از کشور را مورد استفاده قرار دادند. اما هیچگاه بر این اعمال عنوان پولشویی اطلاق نمی شد و در واقع هدف اصلی آنها نیز فرار از مالیات بود.

اصطلاح پولشویی تا سال ۱۹۷۳ در رسانه ها و مطبوعات مطرح نشده بود و زمانی هم که این عبارت به کار رفت ربطی به مایرلانسکی نداشت. بلکه نخستین بار در جریان رسوایی واترگیت، توسط مشاور حقوقی نیکسون، رئیس جمهور وقت آمریکا به کار رفت و در مطبوعات در ضمن گزارشهای مربوط به این ماجرا درج شد. نیکسون برای انتخاب مجدد خود به ریاست جمهوری، محرمانه مبالغ هنگفتی کمک نقدی از بسیاری از مؤسسات و حتی مجرمین مثل مافیای کشور مکزیک دریافت کرد تا بعد از انتخاب مجدد به ریاست جمهوری امتیازاتی را به آنها بدهد. این مؤسسات و شرکتها برای حل این مشکل که چگونه وجوه مزبور را از مسیر حسابرسی شرکت خارج کنند از شیوه های مختلفی استفاده کردند. ولی گردانندگان این ماجرا در شستشوی پولهای مبادله شده با عدم موفقیت روبه رو شدند. زیرا در تاریخ ۱۷ ژوئن ۱۹۷۲، مقر حزب دموکرات واقع در ساختمان واترگیت مورد دستبرد افرادی از حزب جمهوری خواه و سیا قرار گرفت و اسناد مربوط به این معاملات توسط آنها به سرقت رفت و به وسیله نشریات آن زمان افشا شد. اما در آن زمان نیز پولشویی در هیچ یک از مکاتبات حقوقی آن زمان جرم مستقل تلقی نمی شد. و یک دهه بعد یعنی در سال ۱۹۸۲ بود که یکی از محاکم آمریکا در پرونده *US V \$ 4, 255,625,39551, Fsupp.314* در خصوص مصادره اموال ناشی از تجارت کوکائین از کلمبیا آن را به متون حقوقی و قضایی آمریکا وارد کرد.^۲

به هر حال دولتها از دهه ۸۰ میلادی به فکر خطر پولشویی و مبارزه با آن افتادند و در این فکر کشور آمریکا پیش قدم بود، چون «هم پیمانی شرکتهای بزرگ با داشتن مدیران عشرت طلب و دارایی های مشترک با قیمت گذاری نازل، علاقمندی روز افزون مال اندوزان نسبت به استفاده از اوراق بهادار برای

1. Mayer Lansky

۲. حسین میر محمد صادقی، پیشین

کسب سرمایه های عظیم جهت تضمین مالی مشارکتهای خصمانه در مزایده ها و عرضه خستگی ناپذیر پولهای فرار که از منابع سری شرکتهای دور از کرانه سرچشمه می گرفت، آمریکا را در دهه ۱۹۸۰ به بزرگترین مرکز سهل الوصول پولشویی در جهان مبدل ساخت.^۱ به همین دلیل هم اولین قانونی که پولشویی را جرم انگاشت در آمریکا به تصویب رسید. این قانون که به نام «قانون کنترل پولشویی» خوانده می شود در اکتبر ۱۹۸۶ تصویب گردید. اگر چه پیش از آن نیز در «قانون رازداری بانکی» ۱۹۷۰ تدابیری جهت مبارزه با پولشویی از جمله لزوم گزارش معاملات با بیش از ده هزار دلار به اداره درآمد داخلی، وضع شده بود اما خود پولشویی جرم شناخته نشده بود. در فرانسه نیز برای اولین بار قانون ۳۱ دسامبر ۱۹۸۷ پولشویی را جرم انگاشت. و به دنبال آن خطر پولشویی کم کم برای جهان شناخته شد. جامعه جهانی در این مقطع احساس کرده بود که تبهکاران با استفاده از خلاء قانونی ناشی از عدم جرم انگاری تطهیر پول، ثروت ناشی از جرایم مختلف به ویژه جرایم مربوط به مواد مخدر را به راحتی به جریان انداخته و از نتاج مالی این اموال غیر قانونی فعالیتهای مجرمانه خود را گسترش می دهند و به همین جهت تلاشهای جهانی و منطقه ای به خصوص از سوی سازمان ملل به منظور مبارزه با این پدیده صورت گرفت؛ پولشویی در فرایند قاچاق مواد مخدر با تصویب کنوانسیون بین المللی مبارزه با قاچاق مواد مخدر و داروهای روانگردان (۱۹۸۸) به صورت جهانی در حقوق جزا مطرح گردید و بعد از آن در موارد متعددی از جمله اعلامیه کمیته بال (۱۹۸۸)، کنوانسیون شورای اروپا (۱۹۹۰)، دستور العمل اتحادیه اروپا (۱۹۹۱)، قطعنامه سازمان بین المللی کمسیون اوراق بهادار (۱۹۹۲) و به ویژه در کنوانسیون سازمان ملل علیه جرایم سازمان یافته فراملی (۲۰۰۰) و کنوانسیون مبارزه با فساد مالی (۲۰۰۳) پیگیری شد. در سال ۱۹۸۹ رؤسای هفت کشور صنعتی جهان معروف به G-7، به منظور هماهنگی چند ملیتی برای برخورد با این بحران سازمان «فاتف» را تشکیل دادند که این سازمان در سال ۱۹۹۰، ۴۰ توصیه در خصوص مبارزه با پولشویی منتشر کرد که به عنوان کار پایه و استاندارد بین المللی مبارزه با پولشویی در جهان پذیرفته شده است. این توصیه ها در سال ۱۹۹۶ و ۲۰۰۱ مورد بازبینی قرار گرفت.

تلاشهایی که در سطح کشوری، منطقه ای و جهانی برای مبارزه با پولشویی صورت گرفته همچنان ادامه دارد و به خصوص بعد از عملیات تروریستی مشهور به حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱، حساسیتهای بین المللی برای مقابله با پدیده پولهای سیاه بیشتر شده است. کمی بعد از این حادثه بود که آمریکا

۱. دیویس رو آن با سورت و گراهام سالت مارش، پولشویی، ترجمه نصرالله امیر بشیری، معاونت آموزش ناجا، ۱۳۷۶، ص ۷۱

قانون مبارزه با تامین مالی تروریسم و پولشویی را تصویب کرد و برای این قانون ویژگی فراملی قرار داد و دو هفته بعد از این حوادث بود که سازمان ملل قطعنامه ۱۳۷۳^۱ را در خصوص مبارزه با تامین مالی تروریسم به تصویب رساند و به مبارزه با تامین مالی تروریسم و پولشویی در سطح جهان سرعت داده شد.

در خصوص ایران نیز باید گفت که واژه پولشویی در ادبیات حقوقی و اقتصادی ما قدمت چندانی ندارد و اندکی بیش از ۴-۳ سال است که در محافل حقوقی و اقتصادی مطرح شده و سمینارهایی نیز در این زمینه بر پا شده است. لایحه مبارزه با پولشویی نیز پس از بحثهای فراوان و پس از چندین بار بازنگری در تاریخ ۸۱/۷/۶ به مجلس تقدیم شد که به دنبال کارشناسی ها و بررسی هایی که در لایحه صورت گرفت، تغییرات و اصلاحاتی توسط کمیسیون مشترک مجلس در آن به عمل آمد و نهایتاً در تاریخ ۸۳/۲/۶ به تصویب مجلس رسید. اما مورد تایید شورای نگهبان قرار نگرفت و به مجلس باز گردانده شد. با تاکید مجلس بر مواضع قبلی خود، لایحه به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارجاع شد که این لایحه در مجمع مورد بررسی قرار نگرفت و با موافقت مجلس و شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت، برای بررسی بیشتر و رفع ایرادات شورای نگهبان به مجلس باز گردانده شد. لذا با توجه به طولانی بودن روند تصویب لایحه قانونی پولشویی و فوریت اتخاذ تدابیری برای هماهنگی با بانکهای خارجی، شورای پول و اعتبار در تاریخ ۸۱/۲/۱۸ به استناد اختیارات حاصله از قانون پولی و بانکی کشور مصوب ۵۲ مقرراتی را برای پیشگیری از پولشویی در مؤسسات مالی تصویب کرد. علت عمده تاکید و تسریع دولت و بانک مرکزی در زمینه پیگیری اقدامات مبارزه با پولشویی این است که کارشناسان اقتصادی سازمان ملل و بانک جهانی معتقدند ایران دومین کشور مستعد برای پولشویی است و ضعف قانونی سیستم بانکداری ایران بیشترین امکانات را در اختیار پولشویان قرار داده است.^۲ بنابراین در حال حاضر مستند قانونی مبنی بر جرم بودن عمل پولشویی در ایران وجود ندارد. اگرچه ایران کنوانسیون سازمان ملل در خصوص مبارزه با مواد مخدر و داروهای روانگردان ۱۹۸۸ وین را تصویب کرده که به موجب آن کشورها مکلف به جرم انگاری شست و شوی عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر شده‌اند.

1. Security Council Resolution: Sc/7158/1373 (28/9/2001)

۲. محمد طاهری، «چهار راه پولشویی»، روزنامه همشهری، ۸۲/۲/۱۰.

مبحث سوم: عناصر تشکیل دهنده جرم

هر جرم از سه عنصر قانونی، مادی و معنوی تشکیل می‌شود و برای محکوم شدن متهم به ارتکاب جرم باید کلیه اجزای این عناصر اثبات شود. برای تحقق پولشویی به عنوان یک جرم نیز تحقق این عناصر سه گانه ضروری است. که در این مبحث به بررسی این عناصر در جرم پولشویی می‌پردازیم.

گفتار اول: عنصر قانونی

همان گونه که برخی اساتید حقوق جزا بیان کرده اند عنصر قانونی را نباید به عنوان یک عنصر مجزا در کنار عنصر مادی و روانی مورد بررسی قرار داد.^۱ چون عنصر قانونی همسنگ و هم تراز عناصر دیگر نیست بلکه عناصر دیگر در طول عنصر قانونی قرار می‌گیرد. عنصر مادی و روانی جرم هر دو مبتنی بر قانون هستند و بنا بر تصریح قانون است که می‌توان رفتار یا حالت خاصی را به عنوان عنصر مادی یا روانی جرم شناخت. هیچ عملی بدون اینکه قانون آن را جرم بداند، وارد دایره حقوق جزا نمی‌شود. اما ما بنا بر سنت حقوقی این عنصر را نیز مورد بررسی قرار می‌دهیم.

جرم پولشویی جرمی است که از جرم شناسی و جامعه شناسی و از حقوق بین الملل به حقوق کیفری و داخلی راه یافته است. ابتدا جرم شناسان با مشاهده اثرات سوء پولشویی متوجه خطر آن شدند و توجه قانونگذاران را به آن جلب کردند و از آنجایی که این جرم جنبه فراملی دارد ابتدا جوامع و سازمانهای بین المللی در صدد برخورد برآمده و با تصویب اسناد بین المللی، حقوق داخلی را تحت تاثیر قرار دادند. اما اسناد بین المللی اگر چه کشورها را ملزم به جرم‌انگاری یک موضوع خاص کنند، قبل از تصویب و جذب شدن در حقوق داخلی نمی‌توانند خود به عنوان عنصر قانونی یک جرم، قضات دادگاههای یک کشور را متعهد و ملزم کنند. به عبارت دیگر، اسناد بین المللی گاه با تبیین ارزش های مورد حمایت و گاه با تعیین اعمال خلاف این ارزش ها، از دولت ها می‌خواهند تا در قانون داخلی خود اعمالی را جرم بدانند و مجازات مناسب آن را تعیین نمایند. اما تا وقتی که با تصویب قانون داخلی، عمل مزبور جرم تلقی و مجازات آن مشخص نگردد، جرمی با آن عنوان در حقوق داخلی وجود نخواهد داشت، هرچند جنبه خطرناک و زیان آور آن از نظر جامعه بین المللی شناخته شده و بدیهی باشد. این امر به دلیل رعایت اصل حاکمیت دولتها است.

۱. حسین میر محمد صادقی، جرایم علیه اموال و مالکیت، چاپ ششم، نشر دادگستر، ۱۳۷۸، ص ۵۲

ماده ۳ کنوانسیون وین ۱۹۸۸ و ماده ۶ کنوانسیون پالرمو ۲۰۰۰ و برخی اسناد بین المللی دیگر از دول اعضا خواسته اند که بر طبق اصول اساسی حقوق داخلی خود اقدامات لازم را جهت جرم انگاری پولشویی در قوانین داخلی خود به عمل آورند. بنابراین عنصر قانونی جرم پولشویی را باید در قانون داخلی هر کشور بررسی کرد. همان گونه که عنصر قانونی پولشویی در آمریکا را باید قانون کنترل پولشویی ۱۹۸۶ و قانون ضد تروریسم ۲۰۰۲، و در انگلستان قانون جرایم قاچاق مواد مخدر ۱۹۸۶ و قانون مبارزه با تروریسم ۱۹۸۹ و قانون عدالت کیفری و قانون پولشویی ۱۹۹۳ اصلاحی ۲۰۰۱، و در فرانسه قانون قاچاق مواد مخدر ۱۹۸۷ در خصوص تطهیر عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر و سپس قانون تطهیر پول ۱۹۹۶، دانست. امروزه در بیش از ۱۴۷ کشور دنیا مقررات مبارزه با پولشویی تصویب شده است.

در ایران در حال حاضر هیچ قانونی در خصوص جرم انگاری پولشویی وجود ندارد اگر چه مقرراتی اداری در جهت پیشگیری از پولشویی به تصویب رسیده است. اما این عمل هنوز در ایران جرم نیست و تا زمانی که مصوبه مجلس مراحل قانونی خود را طی نکند و لازم الاجرا نشود نمی توان گفت در ایران جرمی به نام پولشویی وجود دارد. اما در صورت قانونی شدن این مصوبه می توان عنصر قانونی این جرم را مواد ۱، ۲، ۷ این قانون دانست. پس عنصر قانونی جرم پولشویی در ایران مرکب خواهد بود و نه بسیط. توضیح اینکه «اگر در یک حکم قانونی تکلیف جرم و مجازات معین شده باشد، عنصر قانونی آن جرم بسیط و اگر چند حکم قانونی برای تعریف جرم، ارکان جرم، مجازات، علل مشدده جرم پیش بینی شده باشد عنصر قانونی آن جرم مرکب است.»^۱ برای محکومیت یک شخص به پولشویی نیز باید به چند ماده قانونی استناد کرد؛ برای تطبیق موضوع با پولشویی باید به ماده ۱ و برای تشخیص عواید مجرمانه باید به ماده ۲ و برای تعیین مجازات باید به ماده ۷ استناد کرد.

گفتار دوم: عنصر مادی

عنصر مادی جرم از اجزاء مختلفی تشکیل می شود که عبارت است از شرایط مقدماتی که برای وقوع جرم لازم است، عمل ارتكابی، وسیله ارتكاب جرم، نتیجه جرم، شروع به جرم و معاونت و مشارکت در جرم. که به بررسی هریک از این اجزا در خصوص پولشویی می پردازیم.

۱. علی آزمایش، تقریرات درس حقوق جزای عمومی، دانشگاه تهران، نیمسال اول سال تحصیلی ۸۴-۸۳.

بند اول: شرایط مقدماتی

۱. ضرورت وجود جرم قبلی

جرم پولشویی یک جرم ثانویه است و تحقق آن منوط بر این است که قبلاً جرمی مستقل و سودآور اتفاق افتاده باشد که سپس عواید و منافع ناشی از آن جرم تطهیر شود. جرم ارتكابی اول که عواید حاصل از آن تطهیر می‌گردد جرم «مقدم» یا «منشا» یا «اصلی»^۱ نامیده می‌شود. اما این بدان معنا نیست که جرم پولشویی جرمی وابسته به جرم مقدم است و محکومیت مرتکب پولشویی منوط به اثبات و محکومیت مرتکب جرم مقدم است. حتی اگر مرتکب جرم اولیه مورد تعقیب قرار نگیرد یا مجازاتی بر او اعمال نشود و یا فوت شود و یا از طرف مرجع رسیدگی دستگیر نشده باشد یا پس از ارتکاب جرم فرار کرده باشد، چنانچه مال تحصیل شده از این اشخاص به هر نحو مورد پولشویی قرار گیرد، جرم پولشویی محقق خواهد شد. بنابراین جرم پولشویی و جرم مقدم بر آن کاملاً از یکدیگر مجزا بوده و دو جرم مختلف محسوب می‌شوند. و از این لحاظ می‌توان آن را با جرم جعل و استفاده از سند مجعول مقایسه کرد؛ اگر چه تحقق جرم استفاده از سند مجعول منوط به تحقق قبلی جرم جعل در سند مورد استفاده است، اما جرمی کاملاً مستقل از جرم جعل محسوب می‌شود.

از نظر اینکه چه نوع جرایمی به عنوان جرم مقدم در پولشویی شناخته شود، می‌توان پولشویی را به دو نوع تقسیم کرد: تطهیر خاص و تطهیر عام.^۲

تطهیر خاص ناظر به تطهیر درآمدها و سرمایه‌های ناشی از قاچاق مواد مخدر است که در بند (ب) ماده ۳ کنوانسیون وین انعکاس یافته است. و از لحاظ بین‌المللی مقدم بر تطهیر عام به رسمیت شناخته شد. اما تطهیر عام پاک‌نمایی درآمدها و سرمایه‌های ناشی از ارتکاب هر جرمی است که این نوع تطهیر اگر چه در بسیاری از اسناد و اعلامیه‌های منطقه‌ای مانند کنوانسیون شورای اروپا و دستور العمل اروپایی و اسناد «فاتف» مورد توجه قرار گرفته است، اما به عنوان جرم در یک سند بین‌المللی مصوب سازمان ملل، در ماده ۶ کنوانسیون پالرمو انعکاس یافته است. که ما نیز به همین دلیل به بررسی جرم مقدم در این کنوانسیون می‌پردازیم. بند (ج) ماده ۲ که به تعریف اصطلاحات مندرج در کنوانسیون پرداخته، در تعریف جرم مقدم چنین مقرر می‌دارد: «جرم مقدم عبارت است از هر جرمی که

1. Predicate offence

۲. ژاک بوریگان، «بزهکاری سازمان یافته در حقوق فرانسه»، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۲۲ - ۲۱، ص ۳۲۴

در نتیجه آن عوایدی حاصل می‌شود که می‌تواند طبق تعریف مندرج در ماده ۶ این کنوانسیون، خود موضوع یک جرم دیگر گردد. «و در خصوص اینکه جرایم مقدم باید شامل چه مواردی باشد و قانونی جلوه دادن عواید حاصل از کدام جرم یا جرایمی باید پولشویی تلقی گردد بند ۲ (ب) ماده ۶ از دولتهای عضو خواسته است که کلیه جرایم شدید و مهم^۱ مندرج در ماده ۲ این کنوانسیون و اعمال مجرمانه موضوع مواد ۵، ۸ و ۲۳ این کنوانسیون را به عنوان جرایم مقدم تلقی نمایند.

در ماده ۲ در خصوص مفهوم جرم شدید و مهم آمده است که «هر عمل مجرمانه ای است که حداکثر مجازات آن حبس به مدت حداقل ۴ سال و یا مجازاتهای شدیدتر باشد.» پس برای تعیین جرم شدید باید به قانون داخلی هر کشور مراجعه کرد و جرایمی را که حداکثر مجازات آن ۴ سال حبس و یا مجازات شدیدتری است را به عنوان جرم شدید و در نتیجه جرم مقدم در پولشویی محسوب نمود. بنابراین با توجه به این معیار در حقوق ایران جرمی مثل کلاهبرداری موضوع ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاو اختلاس و کلاهبرداری، سرقت مشدد موضوع ماده ۶۵۱ قانون مجازات اسلامی و جرایمی که مجازات اعدام برای آنها پیش بینی شده است می‌تواند به عنوان جرم شدید، جرم مقدم در پولشویی تلقی گردد.^۲ اما ضابطه مدت حبس پیش‌بینی شده در نظامهای کیفری داخلی که شامل نظام حقوق کیفری بیش از ۱۹۰ کشور عضو سازمان ملل متحد می‌شود با توجه به تفاوت‌های اساسی در حقوق ملی کشورها موجب می‌شود که اعمال مجرمانه بسیار متفاوتی مشمول این تعریف گردند. بنابراین در تعریف جرائم شدید در این کنوانسیون به اختلاف قوانین ملی در تعیین میزان مجازات حبس برای اعمال مشابه بی‌توجهی شده است. لذا این تعریف کلی دارای این ایراد است که ممکن است در امر معاضدت قضایی بین کشورها ایجاد مشکل کند. به این نحو که با توجه به قانون داخلی یک کشور عملی جرم مقدم با توجه به تعریف این کنوانسیون تلقی گردد ولی با توجه به قانون داخلی کشور دیگر همان عمل جرم مقدم تلقی نشده و در نتیجه تطهیر عواید حاصل از آن پولشویی تلقی نگردد. در نتیجه مثلاً تقاضای استرداد متهم از طرف کشور اول، مورد قبول کشور دوم واقع نشود. چون در اکثر کشورها یکی از شرایط استرداد، جرم بودن عمل در هر دو کشور تقاضا کننده و مورد تقاضای استرداد است.

ماده ۵ کنوانسیون در خصوص «مشارکت در گروه سازمان یافته جنایتکارانه» است. طبق بند (الف)

ماده ۲ «گروه مجرم سازمان یافته عبارت است از یک گروه تشکل یافته، متشکل از سه نفر یا بیشتر که برای یک دوره زمانی مشخص وجود داشته و با هدف ارتکاب یک یا چند جرم شدید یا اعمال مجرمانه مندرج در این کنوانسیون به منظور تحصیل مستقیم یا غیرمستقیم منفعت مالی یا سایر منافع مادی به صورت هماهنگ فعالیت می‌کند.» پس هر نوع مشارکت در چنین گروهی چه به صورت مباشرت چه مشارکت و چه معاونت، جرم مقدم پولشویی تلقی می‌گردد.

ماده ۸ کنوانسیون نیز ناظر بر فساد مالی یا ارتشا است که هم رشا و هم ارتشا را شامل می‌شود. بدون تردید در هر دو عنوان مذکور در ماده ۵ و ۸ منافع مادی قابل تحصیل است که برای جلوگیری از کشف جرم باید تطهیر شوند. لذا تلقی آنها به عنوان جرم مقدم در پولشویی ضروری است.

ماده ۲۳ نیز به جرم انگاری ممانعت در اجرای عدالت اختصاص یافته است که شامل مواردی می‌شود که با اعمال تهدید و فشار یا پیشنهاد یا اعطای منفعتی در اقامه شهادت یا ادله در خصوص جرایم مشمول کنوانسیون مداخله می‌شود یا با تهدید و اعمال فشاری که بر خود مامورین اجرایی و قضایی صورت می‌گیرد مسیر اجرای عدالت به انحراف کشیده می‌شود.

البته کنوانسیون از کشورهای عضو خواسته علاوه بر این جرایم، تلاش کنند که تا حد ممکن طیف گسترده‌ای از جرایم را به عنوان جرم مقدم در پولشویی تلقی کنند.^۱

لذا با توجه به اینکه فلسفه پیدایش جرم پولشویی، ممانعت از ارتکاب جنایات بسیار سودآور است میتوان تعداد زیادی از جرایم را به عنوان جرم مقدم در پولشویی محسوب کرد که برخی از این جرایم مانند ارتشا، اختلاس، کلاهبرداری، جرایم مربوط به قاچاق مواد مخدر، سرقت، قاچاق کالا و ارز در قوانین داخلی کشورها جرم محسوب می‌شوند و برخی دیگر مانند تجارت زنان، اطفال و قاچاق مهاجران و تجارت اعضای بدن انسان، در اسناد بین المللی جرم شناخته شده و معمولاً نیز به شکل سازمان یافته ارتکاب می‌یابند و از اسناد بین المللی به حقوق داخلی وارد شده و یا حتی ممکن است در قانون داخلی برخی کشورها وارد نشده باشد. که در بین این جرایم قاچاق مواد مخدر مهمترین جرم مقدم پولشویی است به گونه ای که کنوانسیون وین خود را ملزم به تصویب تدابیر و مقررات لازم برای جرم شناختن پولشویی عواید حاصل از قاچاق مواد مخدر کرده است و در سایر اسناد بین المللی نیز توجه خاصی به این جرم شده است.

توصیه شماره ۱ فاتف در سال ۲۰۰۱ در زمینه جرایم مقدم در پولشویی مقرر داشته است: «جرایم پولشویی باید شامل همه جرایم شدید و مهم باشد و تا حد ممکن گستره بیشتری از جرایم را در برگیرد. با این حال کشورها می‌توانند (۱) اموال حاصل از همه جرایم را موضوع پولشویی قرار دهند یا (۲) یک طبقه از جرایم شدید و مهم را به عنوان جرم مقدم در نظر بگیرند و یا (۳) میزان مجازات جرایم را در نظر بگیرند و جرایمی را با میزان مشخصی مجازات مشمول پولشویی قرار دهند و یا (۴) ترکیبی از این روشها را انتخاب کنند.»

امروزه قوانین کشورهای جهان را از نظر جرایم منشا پولشویی به سه دسته می‌توان تقسیم کرد:

۱- برخی تطهیر درآمدهای حاصل از کلیه اعمال مجرمانه را پولشویی تلقی می‌کنند. مانند ترکیه، فیلیپین، اسلونی و استونی...^۱ ۲- برخی دیگر تطهیر عواید حاصل از فعالیت‌های غیر قانونی خاص را جرم می‌دانند که معمولاً شامل جرایم شدید و مهم است. مثلاً آمریکا که فهرستی از جرایم مقدم در پولشویی تهیه کرده است که تاکنون به ۱۷۶ جرم رسیده است.^۲ و یا قانون انگلستان و بوتسوانا^۳ ۳- در برخی قوانین نیز صرفاً تطهیر عواید حاصل از جرایم مربوط به مواد مخدر جرم شناخته شده است. اگر چه تعداد این کشورها به دلیل توصیه‌ها و اقدامات بین‌المللی کم است. برای مثال هنگ کنگ را می‌توان نام برد.^۴ قانون ۱۹۸۶ انگلستان فقط جرایم مربوط به مواد مخدر را به عنوان جرم مقدم در پولشویی لحاظ کرده بود. اما قانون عدالت کیفری ۱۹۹۳ یک رشته از جرایم جدید را به جرایم مقدم در پولشویی اضافه کرد. قانون ۱۹۹۰ فرانسه نیز فقط در زمینه تطهیر پولهای ناشی از مواد مخدر بود اما قانون ضدفساد ۱۹۹۳ قلمرو آن را به جرایم سازمان یافته تسری داد.

به طوری کلی و با توجه به مستندات جهانی و قوانین کشورهای مختلف، عوامل زیر در تعیین جرایم منشا پولشویی مؤثر است: ۱- ایجاد مبالغ قابل توجه اموال قابل تبدیل به وجه نقد ۲- ارتباط با جرایم قاچاق مواد مخدر ۳- نقض جدی نظم بین‌المللی ۴- ارتباط با سازمانها یا فعالیت‌های سازمان یافته

۱. فرهاد رهبر، غلامرضا زال پور و فضل‌الله میرزاوند، «بررسی قوانین پولشویی در کشورهای منتخب»، نشریه مجلس و پژوهش، پیشین، صص ۷۹-۸۲

۲. محمد فریادرس، «مجلس ششم مبارزه با پولشویی را از خاطر برد» روزنامه کیهان، ۱۴ اردیبهشت ۸۳

۳. محمد موسوی مقدم، درآمدهای ناشی از جرم (پولشویی)، چاپ اول، کرج، انتشارات رضوانی، ۱۳۸۱ صص ۹-۱۱

۴. عباس بابایی خانه سر، پاکسازی پول و نقش آن در جرایم فراملی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه تهران، ۱۳۷۵، ص ۶.

مجرمانه ۵- خدشه وارد کردن به اعتبار نظام بانکی و سایر مؤسسات مالی غیر بانکی.^۱

البته برخی اظهار داشته اند که اگر چه غالباً درآمدهای موضوع پولشویی ناشی از عمل مجرمانه هستند اما در برخی موارد ممکن است درعین مشروع بودن منشا اموال، به دلیل عدم رعایت برخی الزامات قانونی مثلاً عدم پرداخت مالیات یا حقوق گمرکی که لزوماً جرم نیستند، درآمد حاصله نامشروع تلقی شود و نقل و انتقال این درآمدها را نیز می توان پولشویی تلقی کرد.^۲ اما باید توجه کرد که در اسناد بین المللی و قوانین داخلی از عواید حاصل از جرم نام برده شده است و نه درآمدهای با منشا غیر قانونی. بنابراین درآمدهای حاصل از اعمالی مثل فرار مالیاتی و یا عدم پرداخت حقوق گمرکی تنها در کشورهایی باید مشمول پولشویی قرار گیرد که این اعمال در قانون آن کشور ها جرم تلقی شده باشد و چنانچه این اعمال جرم نباشد نمی تواند مشمول عنوان پولشویی قرار گیرد.

ماده ۱ مصوبه مجلس شورای اسلامی در خصوص پولشویی در تعریف پولشویی آورده است: الف) تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت های غیر قانونی ...» که ابتدائاً به نظر می رسد که لازم نیست عواید حاصل از جرم باشد بلکه هر نوع عواید حاصل از فعالیت هایی که غیر قانونی باشد را شامل میشود.

اما در ادامه به تعریف عواید حاصل از جرم می پردازد: ماده ۲ «عواید حاصل از جرم به معنای هر نوع مالی است که به طور مستقیم یا غیر مستقیم از فعالیت های مجرمانه به دست آمده باشد.» بنابراین لازم است که مال ناشی از جرم باشد. که این جرم می تواند هر نوع جرمی باشد چه سازمان یافته چه انفرادی، چه شدید و چه پیش پا افتاده. بنابراین در این مصوبه کلیه جرایم، جرم مقدم پولشویی محسوب شده است. و این امر دامنه شمول پولشویی را به نحو غیر قابل توجهی گسترش می دهد. در حالی که با توجه به اینکه فلسفه پیدایش این عنوان جزایی فعالیت های مجرمانه سودآوری است که به صورت سازمان یافته ارتکاب می یابد و در نتیجه نظام اقتصادی را مختل می کند، بهتر بود که قانونگذار ما نیز مانند برخی دیگر از کشورها صرفاً تطهیر پول ناشی از جرایم مهم را جرم انگاری می کرد. البته با تعیین ضابطه و یا شمارش جرایم مهم تا در تعیین مصادیق جرایم مهم نیز ابهامی وجود نداشته باشد.

۱. فرهاد رهبر و دیگران، تعاریف، مفاهیم، آثار و پیامدهای پولشویی، پیشین، ص ۳۵

۲. الف) محمد ابراهیم شمس ناتری، «پولشویی، آثار و عکس العملها»، اندیشه های حقوقی، ش ۵، ص ۹۱

ب) Peter Gill, Adam Edwards. *Transnational organized crime*, First publication, London, Routledge, 2003, P.208